

GÖLET KELİMESİ ÜZERİNE

Kubilay FENER*

Öz: Kadim bir geçmişe sahip olan Türk dilinin söz varlığındaki sözcüklerin kökeni geçmişten günümüze pek çok araştırmacıya araştırma konusu olmuştur. Eldeki yazıda Anadolu sabası dışındaki tarihî dönem Türk dillerine ait metinlerde yer almayan gölet sözcüğünün kökeni, Çağdaş Türk yazı dillerindeki kullanım biçimleri, anlamı, yaygınlığı ve tarihi sözlük bilimi açısından detaylı bir şekilde incelenecektir. Türkçede köken bilgisi üzerine görüş birliği sağlanamamış sözcüklerden biri olan gölet sözcüğünün, sözlüklerde eş anlamlısı olarak verilen ve tarihi metinlerde gölet sözcüğünden daha eski olarak kullanıldığı tanıklanan büğüt sözcüğüne örneksene yoluyla Türkçenin söz varlığına eklendiği ispat edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gölet, gölek, büğüt, köken bilgisi, örneksene.

On The Word Gölet "Pond"

Abstract: The etymology of the words in the vocabulary of the Turkic language, which has an ancient past, has been the subject of research by many researchers from past to present. In the present article, the etymology of the word gölet "pond", which is not included in the texts of the historical Turkic languages outside the Anatolian area, its usage forms in Modern Turkic languages, meaning, prevalence, and history will be examined in detail in terms of lexicology. It was tried to prove that the word gölet "pond", which is one of the words with no consensus on its etymology in Turkic, has been added to the Turkic vocabulary by analogy with the word buğüt, which is given as a synonym in dictionaries and is witnessed to be used as an older word than the word gölet in historical texts.

Keywords: Gölet "pond", gölek "small lake", büğüt "water hole", etymology, analogy.

Giriş

Türkçede köken bilgisi üzerine fikir birliğine varılamamış sözcüklerden birisi de gölet sözcüğüdür. Gölet, Türkçe Sözlük'te *hlk.* 1. Birikinti suların sulamak amacıyla genellikle bir set ardına toplandığı küçük göl, gölcük, gölek, büvet, büğüt 2. İçinde ham deri islatılan taş havuz olarak tanımlanmıştır (TS 2019: 959). Araştırmalarımıza göre Türkçe Sözlük'e halk ağzından girmiş gölet sözcüğünün kökenine dair bir çalışma yapılmamış hatta bu sözcüğe bazı etimolojik sözlüklerde bile yer verilmemiş ancak yer veren etimolojik sözlüklerde ise sözcükle ilgili tahminler ve görüşler ifade edilmişse de bunlar bilim dünyasını tatmin etmekten uzak kalmıştır. Bu çalışmada, gölet sözcüğünün köken bilgisi, Çağdaş Türk yazı dillerindeki kullanım biçimleri, anlamı, yaygınlığı, tarihi, özetle sözlük bilimi açısından özellikleri detaylı bir şekilde incelenecektir.

Maddi, manevi, sosyal yaşamdaki pek çok gelişmelere paralel olarak dillerin söz varlıklarında nitelik ve nicelik bakımından değişiklikler meydana gelebilmektedir (Eker, 2011: 186). Canlı varlıklar olan diller, zaman içerisinde yeni gereksinim ve gerek duyulan kavramları karşılamak için söz varlıklarını genişletip zenginleştirirler. Bu zenginleştirmeyi yaparken de kendi dinamikleri içinde birtakım sistematik yollara başvururlar: türetme, birleştirme, kırpma, güncelleme, uydurma, eksiltme,

* Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi. Ankara / TÜRKİYE. E-mail: kubilay.fener53@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3291-4216.

başharflileştirme, kopyalama, ikileme, örneksme gibi sözcük türetme yolları buna örnek olarak verilebilir. Sondan eklemeli bir dil olan Türkçe, bir kavrama karşılık sözcük türetirken bu sözcük yapımı yollarından en çok türetme ve birleştirme yollarına başvurmaktadır. Bu yazıda ele alınacak olan *gölet* sözcüğünün ise söz yapımı yollarından örneksme yoluyla oluştuğu düşünülmektedir. *Örneksme*, bir sözcüğün ses, şekil, söz dizimi gibi herhangi bir ilgi ile kendisine benzer ya da yakın sayılan bir başka sözcükle şekilce veya anlamca örnek tutulmasıdır. Türkçenin örneksme yoluyla söz varlığına pek çok sözcük katılmıştır: *görenek* sözcüğündeki {+AnAk} ekinin örneksenmesiyle *seçenek*, *gelenek*, *tutanak* sözcüklerinin söz varlığımıza dahil edilmesi bu sözcük türetme yoluna örnek olarak gösterilebilir (Akalin 2014: 835).

Gölet sözcüğünün kökeninin daha iyi aydınlatılabilmesi amacıyla sözlüklerdeki tanımında karşımıza eş anlamlısı olarak çıkan *gölek* ve *büget* sözcüklerinin de kökeni ve gelişimi hakkında da bilgiler verilecektir.

I. [Gölet] Sözcüğü

Gölet sözcüğünün kökeni *göl* < ET *köl* Türk dilinin metinlerle takip edilebilen ilk dönemlerinden itibaren zamanımıza kadar ulaşmış olan sözcüklerden birisidir. Aynı zamanda Çağdaş Türk yazı dillerinin ve ağızlarının söz varlığında da ortak olarak kullanılmaktadır: *Göl*; Az. *göl*, Tük. *köl*, Öz. *köl*, Yeni Uyg. *köl*, SUyg. *köl/kül*, Hak. *köl*, Yak. *küöl*, Çuv. *kül*, Kzk. *köl*, Nog. *köl*, Tat. ve Bşk. *kül*, Tuv. *höl*., Alt. Tel. Şor. Sag. *köl*. Türk yazı dilleri ve ağızlarında kullanılan *göl* sözcüğü, Eski Türkçeden itibaren karşımıza çıkmasına rağmen Doerfer bu sözcüğün dilimize {k-} ünsüzü nedeniyle Orta Farsçada bulunan *köl* “çukur, bataklık” sözcüğünden geldiğini ispat etmeye çalışmışsa da Hasan Eren, Doerfer’in bu biçimin Orta Farsçaya Türkçeden geçmiş olabileceği ihtimalini göz ardı ettiğini belirtmiştir (Eren, 1999: 159).

Gölet sözcüğünün kökeni *göl* < ET *köl* sözcüğüne Orhon Türkçesi metinlerden itibaren sıkça rastlanılmasına rağmen aynı durumu *gölet* için söylemek mümkün değildir. Çünkü, küçük göl anlamındaki *gölet* sözcüğü tarayabildiğimiz kadarıyla yalnızca Türkçenin söz varlığında kendine yer bulmuşken, diğer Türk yazı dillerinde ise *gölet* anlamını karşılamak için şu şekiller kullanılmaktadır: Kazakçada *kölşik* (Bayniyazov vd. 2019: 226), Kırgızcada *kölşik* (Taymas, 2011: 500), Özbekçede *ko'lmak* (Yusupova, 2018: 228), Çuvaşçada *pve* ya da *küllençk* (Bayram, 2007: 162-220), Azerbaycan Türkçesinde *gölmeçe* ya da *göllük* (ADİL, 2006: 259), Türkmencede *kölçe* (Tekin vd. 1995: 420), Yakutçada *kölüye* (Vasiliev, 1995: 99), Hakasçada *oyım köl* (Naskali vd. 2007: 268), Tuvacada *hölçük* (Özbek, 2017: 80).

Gölet sözcüğü ilk bakışta, Türkçede {+At} isimden isim yapım eki olmaması dolayısıyla Cumhuriyet devrinde üretilmiş bir neolojizm gibi görünse de derleme ve tarama sözlüğü tarandığında durumun düşünüldüğü gibi olmadığı anlaşılmaktadır.

Gölet sözcüğünün Anadolu sahasında karşımıza çıktığı ilk çalışma, İshak Hocası Ahmet Efendi'nin 1705 yılında Zemaşeri'nin büyük eserini Osmanlı Türkçesine aktardığı *Aksa'l-ereb fi tercemeti Mukaddimeti'l-edeb* adlı çalışmasıdır. Sözcük burada Farsça *ten-şuy* sözcüğünün karşılığı olarak verilmiş ve “*akar çayda su mecmadır ki anda guslederler*”, Türkîde ana *gölet* ve *büget* dahi derler tanımı yapılmıştır (TS, 2009: 1739).

Konuyla ilgili önemli verilerden biri de DLT'de karşımıza çıkmaktadır. Kaşgarlı Mahmut *köl* sözcüğünü hem *deniz* hem de *göl*, *gölcük*, *havuz* anlamlarında vermiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu 2018:736). Ayrıca DLT'de Kaşgarlı Mahmut *köl* sözcüğünden isimden fiil yapım eki {+Ar} ile türeyen *köler-* adlı bir fiili, su birikmek,

çukurlar su dolmak, sular çoğalmak manasında vermiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu 2018:736). Bununla birlikte DLT’de *küçük göl* anlamında kullanılan *köliñ-köliñ* (49/34, 607/98) sözcüğü de vardır. (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018:736). DLT’de bu bilgiler olmasına rağmen *gölet* sözcüğüne rastlanmamıştır.

Clauson, *köl* (g-) biçiminde verdiği sözcüğün “doğal ve suni, herhangi bir boyutta su” olarak tanımladıktan sonra sözcüğün normalde havuz veya göl için kullanıldığını belirtmiş ve sözcüğün Kaşgarlı dışında, deniz ve nehir sözcüklerini karşılamak için kullanılmadığını ifade etmiştir. Ancak *gölet* sözcüğüne EDPT’de yer vermemiştir (EDPT 1972: 715).

Drevneturskiy Slovar’da da Kaşgarlı Mahmut’un tanımlamasına yakın olarak *köl* madde başı olarak verilmiş ve ardından *köler-* fiili “toplanmak, birikmek” anlamıyla tanımlanmış ancak *gölet* sözcüğüne yer verilmemiştir (DS 1969: 314).

Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğünde gölet* sözcüğünü “küçük su birikintisi, gölek; içinde ham deri ıslatılan taş havuz” olarak tanımladıktan sonra ekin kökenini < *göl*+*(e)t* küçültme eki olarak verir . Sondaki {+At} ekinin küçültme eki fonksiyonunda kullanıldığını ispat edebilmek için de örnek olarak Kırg. *başat* (> maşat) “pınar” (< baş); Kırg. *kolat* “iki tepe arasındaki uzun çukur” (< *kol*) biçimlerini örnek vermiştir (Eren 1999:160a).

Nişanyan, *gölet* sözcüğünün Derleme Sözlüğü’nde *gölek* olarak da geçtiğini belirttikten sonra sözcüğün halk ağzında “küçük suni göl veya havuz” olarak kullanıldığını belirtmiş, sözcüğün morfolojik tahlilini *göl*+*et* olarak verdikten sonra {+et} ekinin işlevinin açık olmadığını ifade etmiş ve {+Ak} küçültme ekinin bilinmeyen bir nedenle bozulmasının söz konusu olabileceğini belirtmiştir ancak bu bozulmanın nedeni hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir (CTES 2009: 212).

Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatinde Andreas Tietze *gölet* sözcüğünü “suyu biriktirmek için üstüne yapılan *büğet*; akarsu yataklarında suların toplandığı çukur” şeklinde tanımladıktan sonra sözcüğün etimolojisi hakkında bir bilgi vermemiş (göl+?) şeklinde durumun belirsiz olduğunu ifade etmiştir (Tietze, 2016:256).

Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü* adlı çalışmasında *gölet* sözcüğünü “küçük su birikintisi” şeklinde tanımlamış ve sözcüğün etimolojisini < *göl* [köl]+*(e)t* şeklinde verdikten sonra buradaki küçültme ekinin {+(e)k} > {+(e)t} değişmesiyle olduğunu ifade etmiş ancak bu değişimin sebebi üzerine herhangi bir fikir beyan etmemiştir. Gülensoy, aynı zamanda sözcüğün Zazacada *golek* şeklinde olduğunu ve ağızlarda bu sözcüğün *gölek*, *golmeç*, *gölbeç*, *gölbek*, *göleç*, *gölebeç*, *gölen*, *gölenbek*, *gölenti*, *gölep gölerti*, *göllek*, *gölmeç* şekillerinin olduğunu da belirtmiştir (Gülensoy, 2007: 378).

James W. Redhouse’nin *Müntehabât-ı Lügât-i Osmâniyye* adlı çalışmasında ise *göl* sözcüğü “çukur, mahalde su birikmekle hasıl olan heyet” olarak tanımlanmış *gölet* ya da *gölek* sözcüklerine yer verilmemiştir (Toparlı vd. 2016: 116).

Ahmet Vefik Paşa *Lehce-i Osmâni* adlı eserinde *göl* sözcüğünün anlamını “büyük gönen” olarak tanımladıktan sonra *gölek* sözcüğünü “telâtum-ı emvâc, göllerin fırtınası” olarak anlamlandırmış ve *gölet* sözcüğüne yer vermemiştir (Toparlı 2000: 162).

Şemseddin Sami’nin *Kamus-ı Türkî* adlı çalışmasında ise *gölet* sözcüğüyle ilgili madde başı verilmemiş, bunun yanında *gölet* sözcüğüne ses ve şekil bilgisi açısından

en yakın olan sözcük *gölek* madde başı olarak tanımlanmıştır. Yani, burada da *gölet* sözcüğüne yer verilmemiştir (Yavuzarslan, 2019: 393).

Misalli Büyük Türkçe Sözlük adlı çalışmada *gölek* sözcüğünün *göl* sözcüğünden {+Ak} küçültme ekiyle oluştuğu belirtilmiş ve karşılığı *gölcük* olarak verilmiştir. *Gölet* sözcüğünün ise yine *göl* sözcüğünden {+et} küçültme ekiyle oluşturulduğu belirtildikten sonra “akarsu yataklarında suyun biriktiği çukur yer” olarak tanımlanmıştır (MBTS, 2010: 428).

Gölet sözcüğüyle ilgili yukarıda verilen bilgilerden aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır:

1. *Gölet* sözcüğü Türk yazı dillerinden yalnızca Türkçede yani Anadolu sahasında karşımıza çıkmaktadır.
2. *Gölet* sözcüğüne kimi sözlüklerde yer verilmemekte ve bu sözcük geniş bir söz varlığı ve anlam çeşitliliğiyle kullanılmamaktadır.
3. *Gölet* sözcüğünün Anadolu sahasında karşımıza çıktığı ilk yazılı metin 18. yüzyılda kaleme alınmıştır.
4. Literatürde *gölet* sözcüğünün kökeninin *göl*+(e)t şeklinde olduğu ve sondaki {+et} yapısının {+Ak} küçültme ekinin bozulmuş bir şekli olduğu yönünde genel bir kabul vardır. Ancak sondaki bu ekin nasıl (e)k > (e)t değişimine uğradığı yönünde herhangi bir açıklama yapılmamış ve örnek verilmemiştir.

II. [Büğet] Sözcüğü

Sözlüklerde, *gölet* sözcüğü tanımlanırken sözcüğün eş anlamlısı olarak *büğet* sözcüğü verilmektedir. Dolayısıyla *gölet* sözcüğünün köken bilgisinin aydınlatılabilmesinde *büğet* sözcüğünün köken ve yapı bilgisinin önemli olduğunu düşünmekteyiz. *Büğet* sözcüğünün köken bilgisine dair düşünceler de aşağıdaki gibidir:

Bög- DLT’de (suyun, askerinin) önünü kesmek, (suyu, askeri) toplamak anlamında verilmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu 2018: 597).

Clauson’da *bög-* fiili “toplamak, bir araya getirmek, set çekmek, baraj yapmak” anlamında verilmiştir. Bilgin aynı zamanda bu fiilin, Kırgızcada *bögö-*, Kazakçada *böge-* şeklinde yaşadığını belirtmiştir (Clauson 1972: 324).

Eren ise bu sözcüğü, *büğet* > *büvet*: Bir akarsuyu tutmak için yapılan engel, bent, baraj olarak tanımladıktan sonra, ağızlarda *böğet*, *bövet*, *böyet*, *büvet* olarak da geçtiğini ve ağızlarda kullanılan *göbet* biçiminin metatez (göçüşme) sonucunda oluştuğunu söyler. Sözcüğün etimolojisini ise < *böge-* + *-t* “fiilden isim yapım eki” şeklinde vermiştir. Bunlara ek olarak Eren, *büğet* sözcüğünün yerel ağızlarda *böğemek* > *bügemek* > *büvemek* suyu önüne bent yaparak toplamak anlamında yaygın olarak kullanıldığını ifade etmiştir (Eren, 1999: 66).

Gülensoy, *büğet* sözcüğünü su birikintisi = *büvet* olarak tanımladıktan sonra sözcüğün kökenini **böğe-* “önünü kesmek” {-t} fiilden isim yapım eki şeklinde vermiştir (Gülensoy, 2007: 192).

Nişanyan *büvet* şeklinde madde başı olarak verdiği sözcüğün kökenini, Eski Türkçede *bük* “engel, tıkaç” köküne isimden fiil yapım eki {+(g)A-} ve fiilden isim yapım eki {-t} olarak vermiştir (<https://www.nisanyansozluk.com>)

Büğet sözcüğü tespit edebildiğimiz kadarıyla karşımıza ilk olarak Zemahşeri’nin 1127-1144 tarihleri arasında kaleme aldığı *Mukaddimetü’l Edeb* adlı çalışmada çıkmaktadır:

bögsüldi *böget*, taşıldı *böget*, yırtıldı ton (Yüce, 2017: 63).

Büğet sözcüğü Anadolu sahasında ise karşımıza ilk olarak 14.yüzyılda çıkmakta ve tarihsel metinlerde de *gölet* sözcüğünün tersine sıkça kullanılmaktadır:

Büğet suyu gibi ömrün bakası

Deşilip akmak olur intihası (Işk. XIV. 321-1)

Delü ile nice söyleştiğini

Büğet gibi ileyin eştiğini (Hurş. XIV. 75) (TAS 2009: 736).

Büğet sözcüğü bugün diğer Türk yazı dillerinde bir takım fonetik farklılıklarla *gölet* sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır: Başk. *bıva*, Tat. *buva*, Çuv. *p□ve*, Kırg. *bögöt*, Kzk. ve K. kalp. *böget*, Nog. *buvat* (Yegorov 1964: 155).

Biz, sözcüğün kökeninin DLT’de *bög-* fiilinin olması doğrultusunda *bög-* fiiline, fiilden fiil yapan ek {-A} ve ardından da fiilden isim yapan {-t} ekinin gelmesiyle oluştuğunu düşünmekteyiz. Sözcüğün Kazakça ve Kırgızcadaki biçimleri de bu köken izahını desteklemektedir. Zira DLT’de sözcüğün kökü *bög-* olarak verilmiştir (Ercilasun-Akkoyunlu 2018: 597). Korkmaz, fiilden fiil yapan {-A} eki için eklendiği fiilden pekiştirme fiilleri türeten bir ek olduğunu ve Eski Türkçeden beri Türk dilinin kollarında pek seyrek örnekler vermiş bir ek olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Korkmaz ekin yalın kullanılışı dışında öteki bazı eklerle kaynaşmış durumunda olduğunu da ifade etmiştir: *tık-/tuka-*, *kap-/kapa-*, *ır-/ıra-* (Korkmaz, 2017:181-182).

Büğet sözcüğü hakkında yukarıda verilen bilgilerden şu sonuçlar çıkmaktadır:

1. *Büğet* sözcüğü yapı olarak *gölet* sözcüğüne benzemektedir.
2. *Gölet* sözcüğünün tanımlandığı her sözlükte eş anlamlısı olan *büğet* sözcüğüne de rastlanmaktadır.
3. *Büğet* sözcüğü karşımıza ilk olarak Harezmi Türkçesi döneminde kaleme alınan 12. yüzyıl eserlerinden *Mukaddimetü’l Edeb*’te çıkmaktadır.
4. *Büğet* sözcüğü Anadolu sahasında karşımıza ilk olarak *gölet* sözcüğünden çok daha önce 14. yüzyılda çıkmaktadır.
5. *Büğet* sözcüğünün diğer Türk yazı dillerinde çeşitli fonetik temayüllerle kullanılıyor olması bu sözcüğün *gölet* sözcüğünden daha eski olduğu izlenimini uyandırmaktadır.
6. Eski Türkçede *bög-* “engel olmak, set çekmek” fiil köküne rastlanmaktadır. Biz bu sözcüğün kökeninin köke pekiştirici göreviyle gelen fiilden fiil yapım ekiyle {-A} ve fiilden isim yapan {-t} eki ile oluştuğunu düşünmekteyiz.
7. Sözlüklerde *bög-* ve *böge-* fiillerine rastlanılmasına karşın *köl-* ve *köle-* köklerine rastlanmamıştır.

III. [Gölek] Sözcüğü

Gölet sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılan ve sözlüklerde de birbirlerine bakınız maddesiyle atfedilen *Gölek* sözcüğü, karşımıza ilk olarak Eski Türkçe dönemi Tonyukuk yazıtında çıkmaktadır ing(ä)k **köl(ä)k(i)n**: togl(a)da: oguz k(ä)lti: (T 15) (Şirin 2016: 322). Anadolu sahasında kaleme alınan tarihsel metinlerde ise tespit edebildiğimiz kadarıyla karşımıza ilk olarak 17. yüzyılda Karacaoğlan’ın *Gene Göründü Gündeşli Ovası* adlı şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak *gölek* sözcüğünün etimolojisi *gölet* sözcüğüne göre daha kesindir. Etimolojik sözlüklerde *gölek* sözcüğünün *köl* sözcüğüne {+Ak} küçültme ekinin gelmesiyle oluştuğunu söylemek

yanlış olmaz. {+Ak} eki dilimizde küçültme fonksiyonuna sahip bir ektir: *yolak*, *başak*, *benek*, *yanak* vb.

Bir çift suna gördüm gölde **gölekte**

Altın küpe şan veriyor kulakta (TAS 2009: 1739).

Kamus-ı Türkî’de ise *gölet* sözcüğü bulunmamakla birlikte *gölek* sözcüğü “gölün dalgalanması, telâtum, temevvüç” olarak gölün küçük şekli biçiminde tanımlanmıştır (2019: 393).

Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğünde *gölek* sözcüğünü “küçük su birikintisi, gölcük” olarak tanımlar sözcüğün etimolojisini < *göl*+(*e*)*k* küçültme eki ile verir.

Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi* sözlüğünde *gölek* sözcüğünün halk ağzında küçük su birikintisi anlamına geldiğini belirtir ve sözcüğün etimolojisini [< ET köl]+(e)*k* (küçültme eki) şeklinde verir.

Gölek sözcüğüyle ilgili yukarıda verilen bilgilerden aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır:

1. *Gölek* sözcüğü karşımıza ilk olarak 8. yüzyılda yazılan yazıtlarda çıkarken Anadolu sahasında ise ilk olarak 17. yüzyılda çıkmaktadır. Yani, *gölet* sözcüğünden daha erken bir zamanda karşımıza çıkmaktadır.
2. *Gölek* sözcüğünün etimolojisinde itiraz edilecek bir durum yoktur. Sözcük {+Ak} küçültme ekiyle ortaya çıkmıştır.

Buraya kadar söylenenleri özetleyecek olursak sözlüklerde tanımlayabildiğimiz kadarıyla:

1. *Gölet* sözcüğü sözlüklerde *gölek* ve *büğet* sözcükleriyle karşılanmış, bununla birlikte bazı sözlüklerde *gölek* sözcüğünün etimolojisi *göl*+*ek* (küçültme eki) şeklinde verilirken *gölet* de buna benzetilerek *göl*+*et* (küçültme eki) olarak verilmiştir. Halbuki yaptığımız incelemelerde {+At} ekinin {+Ak} ekinin değişen ya da bozulan bir şekli olarak başka herhangi bir yapıda küçültme fonksiyonuna rastlanmamıştır.

2. Sözlüklerde *gölet*, *gölek*, *büğet* sözcükleri eş anlamlı olarak verilmiştir. Bunlardan en eski olanı *gölek* karşımıza ilk olarak 8. yüzyılda Tonyukuk yazıtında çıkarken, aynı sözcük Anadolu sahasında ise karşımıza ilk olarak 17.yüzyılda çıkmaktadır. *Büğet* sözcüğü ise karşımıza Anadolu sahasında 14. yüzyılda çıkarken *gölet* sözcüğüne ise ilk olarak 18. yüzyılda rastlanılmaktadır.

3. Taramalarda hiçbir Türk yazı dilinde gölün küçüğü olan *gölet* sözcüğüne rastlanılmamıştır. Bu sözcük yerine yukarıda da gösterildiği üzere ya *göl* sözcüğüne gelen küçültme eki {+CXk} ile ya da *büğet* sözcüğünün türlü fonetik hadiselerle oluşmuş varyantları kullanılmaktadır. *Büğet* sözcüğünün *büge-* fiiline, fiilden isim yapı eki {-t} ile oluştuğu kolaylıkla takip edilebilmektedir.

4. *Büğet* sözcüğünün etimolojik açıklaması Türkçenin söz yapımı kurallarına uygunluk gösterirken yine su terminolojisiyle ilgili olan *gölet* sözcüğünün oluşumu Türkçenin söz yapımı yollarına uygun düşmemektedir. İlk bakışta *göl* ve *su* sözcüklerine {+A} isimden fiil yapım eki ve ardından {-t} fiilden isim yapım ekinin gelmesiyle oluştuğu düşünülse de hiçbir yazı dilinde ya da etimolojik sözlükte *suva-* ve *göle-* diye fiil şekillerine rastlanmamıştır. Bunlara rastlanılmaması elbette ki bu fiil köklerinin olmadığı anlamında gelmemektedir ancak bu fiil gövdelerinden oluşmuş herhangi bir yan biçimin olmaması da bu tür bir fiil gövdesinin olmadığını düşündürmektedir.

IV. Değerlendirme

Bilindiği üzere, dilde sözcük türetme yollarından yollarından birisi de *örneksemedir*. Korkmaz, örnekseme, şekil veya anlam bakımından dildeki bazı sözcüklerin örnek alınması ve yakıştırma yolu ile onlara benzetilerek yeni sözcükler türetilmesi; bir sözcükteki şeklin başka bir sözcüğe aktarılması olarak tanımlamıştır (Korkmaz, 2017:195). *Gölet* sözcüğünün eş anlamlısı olan *büget* sözcüğü *bög-* fiiline pekiştirme göreviyle fiilden fiil yapım eki {-A}'nın gelmesiyle *böge-* olmuştur. Ardından {-t} fiilden isim yapım ekinin eklenmesiyle *böget* sözcüğü şeklini almıştır. Biz burada, *Gölet* sözcüğünün ise *büget* sözcüğüne bir *örnekseme* olarak geliştiğini düşünmekteyiz.

Bizi bu düşünceye sevk eden olguları sıralayacak olursak:

1. *Büget* sözcüğü Çağdaş Türk yazı dillerinde çeşitli fonetik temayüllerle kullanılırken *gölet* sözcüğüne hiçbir yazı dilinde rastlanılmamıştır. Buradan çıkacak sonuç, *gölet* sözcüğü Anadolu sahasında türemiş bir sözcük olmalıdır.

2. *Gölet* sözcüğü, tarama sözlüğünde ilk olarak 18. yüzyılda karşımıza çıkarken, eş anlamlısı *büget* sözcüğü ise ondan çok daha önce bir dönemde 14. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Her iki sözcükte günümüzde eş anlamlı olarak kullanılmaktayken o dönemde *gölet* sözcüğü yerine *büget* sözcüğünün kullanılması ve *gölet* sözcüğünün yaklaşık 300 yıl sonra karşımıza çıkması, *gölet* sözcüğünün *büget* sözcüğüne oranla daha yeni olduğu izlenimini yaratmaktadır. *Büget* sözcüğünün eski dönem metinlerinde *gölet* sözcüğüne oranla daha yaygın olarak kullanılması da bu durumu destekler bir veridir.

3. Ayrıca *göl* isim köküne {+A} isimden fiil yapım ekinin gelmiş olma ihtimali son derece düşüktür. Zira *göle-* diye bir fiile tarihi metinlerde, derleme sözlüğü ve tarama sözlüklerinde hiç rastlanmamıştır. Elbette böyle bir köke rastlanılmaması *göle-* diye bir fiilin olmadığı anlamına gelmez. Günümüzde *öğren-* fiilinin kökü de *ögür-e* olarak kabul edilmekte ve *ögre-* diye bir fiil gövdemiz de bulunmamaktadır. Ancak *göl* sözcüğünde durum belirtilen örneklerdeki gibi değildir. Bir kere *göle-* fiili olsaydı mutlaka yan biçimleri de olmalıydı. Yani *göl-e-n-* ya da *göl-e-t-* gibi fiil şekillerinin olmaması, bu sözcüğün yalnızca Anadolu sahasında vücuda gelen Batı Türkçesinde gelişmesi gibi nedenlerle doğrudan *büget* sözcüğüne örnekseme yoluyla geliştiğini düşündürmektedir.

4. Tarihi Türk lehçelerinden taradığımız metinlerin hiçbirinde isimden isim yapım eki {+At} ile türetilmiş bir sözcüğe rastlanmamıştır. Ancak günümüz Türkiye Türkçesinde *özet*, *başat* gibi çok az istisnai sözcüklerde {+At} eki yaşamaktadır. Her iki sözcük de başlı başına araştırma konusu olmakla birlikte, araştırdığımız kadarıyla biz iki sözcüğün de Dil Devrimi sırasında yukarıda belirtilen sözcük yapımı yollarından örnekseme yoluyla oluşturulduğunu düşünmekteyiz. Çünkü hem *özet* hem de *başat* sözcüğüne hiçbir yazılı tarihi metinde ya da sözlükte rastlanılmamaktadır. Bizce Türkçe Sözlük'te *baskın* anlamında kullanılan *başat* sözcüğü neolojizm yoluyla Fransızca *dominer-* fiilinden türetilen *dominant* > *başat* “*baskın, otoriter*” sözcüğünden, *özet* ise yine Fransızca *abstrait* sözcüğünün sonundaki eklerin ödünçlenmesiyle oluşmuş olmalıdır. Bilindiği üzere dil reformu sırasında sözcük köklerinin Türkçe eklerin ise yabancı dillerden alındığı yani örnekseme yoluyla pek çok sözcük türetilmiştir: *Leader* sözcüğünden *önder*, *natural* sözcüğünden *doğal* sözcüğünün türetilmesi gibi.

V. SONUÇ

1. Türkiye Türkçesinde “küçük göl, bütet, gölcük” gibi anlamlarla tanımlandırılan *gölet* sözcüğü karşımıza yalnızca Batı Türkçesinin Osmanlı Türkçesi döneminde 18. yüzyılda çıkmaktadır. Bu sözcük yerine ise daha önce dilde *büget* sözcüğü kullanılmaktadır. Bu sözcüğün karşımıza yazılı metinlerde ilk olarak 12. yüzyılda çıkmış olması ve çeşitli fonetik varyantlarının diğer Türk dil ve diyalektlerinde kullanılıyor olması nedeniyle *gölet* sözcüğünden daha önce bir dönemde oluşmuş olmalıdır.

2. Türkçede sözcük yapımı yollarından birisi de örneksme yoludur. Zamanla *büget* sözcüğünün günlük dilde ve dil hafızasında zayıflamasıyla birlikte örneksme yoluyla *gölet* sözcüğü oluşmuştur.

3. *Gölet* sözcüğüne Anadolu’da gelişen Batı Türkçesinden başka hiçbir Türk yazı dilinde rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla bu sözcük Anadolu’da türemiş olmalıdır. Diğer Türk yazı dilleri *gölet* sözcüğünün Türkçedeki manası olan küçük göl anlamını ya *göl* sözcüğüne küçültme eki getirerek ya da *büget* sözcüğünün fonetik varyantlarıyla karşılaşmaktadır.

4. Anadolu ağızlarında bu sözcüğün kullanılan bir başka versiyonu *gölek* ise *göl* sözcüğü üzerine küçültme eki {+Ak} ekinin gelmesiyle oluşmuştur. {+Ak} ekinin bulunduğu üzere küçültme fonksiyonu mevcuttur. Örnek olarak *yan+ak*, *baş+ak* sözcüklerini gösterebiliriz. Bu sözcüğe 8. yüzyılda Tonyukuk yazıtında rastlanılmaktadır. Etimolojik sözlüklerde *gölek* sözcüğündeki küçültme ekinin birtakım fonetik değişiklikler geçirerek *gölet* şekline döndüğü belirtilmiştir. Ancak bununla ilgili herhangi bir veri zikredilmemiştir. Zaten söz sonunda {-k} sesinin {-t} sesine dönüşmesi de Türkçede rastlanılan ses hadiselerinden değildir.

5. *Gölet* sözcüğü, anlam çeşitliliği bol olan ya da kullanımı sık olan sözcüklerden değildir. Bununla birlikte, daha çok eski zamanlarda kullanılan *büget* sözcüğünün yerini günümüzde daha çok *gölet* sözcüğü almıştır.

6. *Gölet* sözcüğündeki {+At} ekinin Türkçede isimden isim yapma eki fonksiyonu bulunmamaktadır ve karşımıza çok seyrek olarak çıkmaktadır. Dolayısıyla *gölet* sözcüğünde bulunan bu ek *gölet* sözcüğünün eş anlamlısı olan *büget* sözcüğünden örneksme yoluyla oluşmuş olmalıdır. Sözcüğün bir başka oluşma ihtimali olan *göl* ismine isimden fiil eki {+A} *köle-* ardından fiilden isim yapı eki {-t} gelmesi ise çok düşük bir ihtimal olarak görülmektedir. Zira, dilimizde *köle-* yada *göle-* diye bir fiil şekline rastlanmamaktadır. Böyle bir oluşum olsaydı mutlaka *köle-* ya da *göle-* fiiliyle çekime girmiş örnekler bulunurdu.

Kısaltma ve Kaynaklar

- ADİL → Axundov, A. vd. (2006). *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lügəti*. Bakı: Şorq-Qərb.
- Akalın, Ş. H. (2014). Türkçede Söz Yapımı Yolları ve Sözlükselleşme. *XI. Milli Türkoloji Kongresi Bildirileri* içinde (C. 1, 831-841. ss.). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Akalın, Ş. H. (2018). Kelimelerin Kökenine Yolculuk: Yurt. *Türkolojiya Dergisi*, 2, 36-46.
- Bayniyazov, A., Bayniyazova, J. ve Koç, K. (2019). *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayram, B. (2007). *Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük*. Konya: Tablet Yayınevi.
- ÇTES → Nişanyan, S. (2009). *Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Everest Yayınları.
- DLT → Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud, Divânü Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)* (3. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- DS → Nadalyaev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R. ve Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar*. Leningrad: Akademiya Nauk SSSR İnstitut Yazıkonzaniya.
- EDPT → Clauson, G. (1972). *An Eymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Eren.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürsoy-Naskali, E. vd. (2007). *Hakasça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MBTS → Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Nişanyan, S. (t.y.). *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. Erişim adresi <http://nisanyansozluk.com> (Erişim tarihi: 22.01.2018).
- Özbek, E. E. (2016). *Tuva Destanlarının Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TAS → TDK (2009). *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü C. III* (3.bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taymas, A. (2011). *Kırgız Sözlüğü (K. K. Yudahin'den)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (2009). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü C. III* (3. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TS → Akalın, Ş. H. vd. (2019). *Türkçe Sözlük* (11. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. vd. (1995). *Türkmençe-Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Tietze, A. (2016). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati C. II*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Toparlı, R. (2000). *Ahmet Vefik Paşa Lehce-i Osmâni*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Eyövge Yılmaz, B. ve Yılmaz, Y. (2016). *James. W. Redhouse Müntahabât-ı Ligât-i Osmâniyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vasiliev, Y. (1995). *Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuzarslan, P. (2019). *Şemseddin Sami Kamus-ı Türkî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yegorov, V. G. (1964). *Etimologičeski Slovar' Çuvaşskogo Yazıka*. Çeboksarı.
- Yusupova, N. (2018). *Türkçe-Özbekçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüce, N. (2017). *Mukaddimetü'l-Edeb*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

